

BIJLAGE XIII. OPKOMST EN ONDERGANG VAN DE NEDERLANDSE VOLKS BEWEGING

- DRS. J. TH. M. BANK

Indeling van het boek en korte inhoud van de hoofdstukken

1. Inleiding

2.1. In het gijzelaarskamp Beekvliet in Sint Michielsgestel wordt het initiatief genomen tot oprichting van een Nederlandse Volks Beweging na de bevrijding. Beschreven wordt de totstandkoming van dit initiatief en de ontwikkeling om tot een akkoord te komen over het eenheidsprogramma onder de bijzondere omstandigheden van dit gijzelaarskamp.

2.2 Kringen van de voormalige Nederlandse Unie blijven gedurende de oorlog bijeenkomen en vormen de basis voor de na de bevrijding op te richten nieuwe unie, nu de Volksbeweging. Het verzetsblad *Je Maintiendrai* gaat fungeren als communicatie-medium tussen de kringen. Tussen de conceptie van een nieuwe unie en die van de in Gestel ontwikkelde volksbeweging bestaan aanzienlijke verschillen, die worden beschreven.

3. Op 24 mei 1945 vindt de oprichtingsvergadering plaats van de NVB in Amsterdam. Een oproep gaat uit om tot nieuwe partij-politieke verhoudingen te komen en een programma verschijnt dat de grondslag zou kunnen vormen voor een nieuwe politieke richting. Daarnaast aanvaardt de NVB een sociaal-pedagogische doelstelling, een ethisch reveil op de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog.

4.1. Het hoofdbestuur van de NVB neemt contact op met bestaande en terugkerende partijen om in overleg te komen tot nieuwe partij-politieke verhoudingen. Een deel van de achterban wenst een andere weg in te slaan: geen overleg met de vooroorlogse partijen maar onmiddellijk optreden van de NVB als partij. Het hoofdbestuur, met name Banning, weet zo'n optreden te verhinderen. Het eerste NVB-congres dreigt in september 1945 wel met zo'n partij, omdat op dat moment het overleg met de partijbesturen niet tot resultaten heeft geleid.

4.2. In oktober 1945 toont het bestuur van de SDAP zich plotseling wel bereid tot besprekingen over een nieuwe progressieve partij. Op dat moment staat al vast dat de katholieke staatkundige partij als zodanig zal terugkeren. De Volksbeweging vormt een politieke studiec commissie die bestaat uit delegaties van SDAP, VDB en CDU plus een aantal politieke groeperingen zonder partijverband. Ze is gedoemd om te slagen. In februari 1946 ontstaat uit een

fusie de nieuwe Partij van de Arbeid. Dit resultaat is vergeleken met de verwachtingen van 1945 mager, vooral door het uitblijven van katholieke aanhang.

5. De NVB heeft moeite gehad met de integratie van de voormalige Unie-aanhang en het Unie-verleden van prominenten als De Quay en Ruijgers. Sommige leden en groepen in de Volksbeweging waren gekant tegen de Unie. Anderen meenden dat een te duidelijke vereenzelviging van de NVB met de Unie de eerste zou belasten in het overleg met bijvoorbeeld de SDAP. Doordat de NVB de Unie-invloed ook in benoemingen (De Quay en Ruijgers) heeft teruggedrongen, heeft zij steun in het zuiden verloren. Er bestaat een rechtstreeks verband tussen de verminderde belangstelling van katholieken voor de NVB en PvdA en deze reductie van de Unie. De Quay is mede daardoor overgegaan naar de KVP.

6. Beschreven wordt in dit hoofdstuk de politieke functie van de Volksbeweging als ondersteuning van het beleid van het kabinet-Schermerhorn. Zes ministers uit dit kabinet hadden de oproep van de NVB getekend, de premier was formateur geworden uit hoofde van zijn voorzitterschap van de Volksbeweging. Deze steun kon niet krachtig worden gegeven, omdat de NVB geen politieke partij wilde worden en omdat ze het in een steeds belangrijker kwestie, de dekolonisatie van Indonesië, niet eens kon worden.

7. Het ledenbestand van de NVB blijft sterk achter bij dat van het grote voorbeeld, de Unie. Van een massale mobilisering is alleen in de maanden mei en juni sprake. In dat ledenbestand overheersen de intellectuele en vrije beroepen, arbeiders zijn er geen lid van. In katholieke en hervormde kringen wordt het lidmaatschap van de NVB tegengewerkt. In dit hoofdstuk zal ook een overzicht worden gegeven van de wijze waarop in de verkiezingsonderzoeken in 1945 en 1946 de NVB en de nieuwe PvdA worden aangehangen.

8. Na de oprichting van de Partij van de Arbeid is de politieke doelstelling van de NVB min of meer gerealiseerd. Zij poogt zich nu te concentreren op haar sociaal-pedagogische taak. Dit ethisch appèl is na een na-oorlogs jaar verzwakt, terwijl de NVB bovendien niet meer een unieke plaats inneemt in een door teruggekeerde organisaties en partijen beheerste opinie-markt. Ook de voor de doorbraak teleurstellende verkiezingsuitslag doet schade aan de aantrekkingskracht van de NVB. Politiek van haar kracht beroofd en sociaal-pedagogisch een stem zonder achterban wordt zij steeds meer een "kernbeweging". In 1948 komt hieruit voort het Nederlands Gesprekcentrum, dat men kan zien als een geformaliseerde voortzetting van de ontmoeting van geloofs- en levensovertuigingen in de bezetting. Het kader gaat, voorzover het niet is afgevloeid naar de PvdA, op in de Europese beweging.

9. Conclusie